

מכתבים למערכת

הרב מאיר שמחה נוימן

מודיעין עילית

תגובה למאמר

'כרונולוגיה בספר שמואל' [מאת הרב יוסף מיכאל יוסקוביץ פשטות המתחדשים ה']

בגיליון ה' הופיע מאמר מאת הרב יוסף מיכאל יוסקוביץ, בעניין סדר האירועים שבספר שמואל. ברצוני לסייעו מחד ולהקשות עליו מאידך.

במה שהציע שהרעב המסופר בסוף ספר שמואל התרחש בתחילת מלכות דוד על כל ישראל, יש לסייעו משני מקורות:

א. אחר מלחמת שאול בפלישתים שמע דוד את מעשה יושבי יבש גלעד שלקחו את עצמות שאול וקברום¹. בסוף הספר, מסופר שאחר הוקעת שבעת בני שאול בידי הגבעונים שמע דוד שרצפה בת איה שמרה על גופותיהם, והלך ולקח מיושבי יבש גלעד את עצמות שאול ויהונתן וקברם יחד עם עצמות המוקעים בארץ בנימין². והנה, לפי ההבנה הפשוטה שמעשה הוקעת בני שאול היה לקראת סוף ימי דוד, אינו מובן. שהרי אם ראה צורך לקחת את עצמות שאול ויהונתן לקבורה, מדוע לא עשה זאת עד עכשיו. אבל לפי דברי הכותב ניחא, שמעשה זה היה בתחילת מלכותו על כל ישראל, ורק אז שלט על הגלעד ויכול היה לפעול שם. ואילו בזמן מלכותו בחברון לא מלך על הגלעד, אלא איש בושת בעזרת אבנר³.

ב. כשיצא דוד מירושלים, בעקבות מרד אבשלום, קלל אותו שמעי בן גרא ואמר לו בין היתר "הָשִׁיב עֲלֶיךָ ה' כָּל דְּמֵי בֵּית שָׁאוּל"⁴. ולכאורה לא מובן למי כוונתו, שהרי עד אז לא הרג דוד אף אחד מבית שאול. ויש שפירשו כוונתו לאיש בושת, שהריגתו נסבבה בגלל דוד, כיון שרכב ובענה סברו שדוד רוצה להורגו⁵. וזה דוחק, משום שדוד גילה דעתו ברבים שלא הייתה דעתו נוחה ממעשה זה⁶. אבל לפי דברי הכותב ניחא, שמעשה זה היה אחר שהוקיע דוד את שבעת בני שאול, ואליהם התכוון שמעי.

במה שהציע שמרד אבשלום היה בסוף ימי דוד, ומה שנאמר "וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה"⁷ היינו מקץ ארבעים שנה למלכות דוד, יש להקשות משלשה מקורות:

א. בתחילת ספר מלכים מתוארת דמותו של דוד בסוף ימיו. דמותו שם היא של אדם זקן אשר עבדו מכסים אותו בבגדים, הוא מרגיש שקרבו ימיו למות וממנה את בנו למלך בחייו. נראה גם שהוא מנהל את ענייני הממלכה מחדר משכבו, לשם בא אליו כל בעל דברים⁸.

⁵ שמואל ב, פרק ד.

⁶ שם.

⁷ שמואל ב טו, י.

⁸ מלכים א, פרק א.

¹ שמואל ב ב, ד.

² שמואל ב כא, יא-יד.

³ שמואל ב ב, ט.

⁴ שמואל ב טז, ח.

שבועות תשע"ז מיליון ז

מנגד, בזמן מרד אבשלום מנהל דוד את המערכה ביד רמה, הולך בראש אנשיו מירושלים למחנים אשר מעבר לירדן, וחושי הארכי אומר עליו לאבשלום שהוא גיבור ואיש מלחמה.⁹

עוד קשה, שבתחילת מלכים מתואר שאמרה בת שבע לדוד שעיני כל ישראל עליו להגיד להם מי ישב על כסאו אחריו¹⁰. ואם היה סמוך למרד אבשלום, הרי באותו זמן כלל לא היו עיני כל ישראל עליו, אלא אבשלום מרד בו ו"הִיָּה לְבַּיִת אִישׁ יִשְׂרָאֵל אַחֲרַי אֲבָשָׁלוֹם"¹¹. וכן בכל העניין שם נראה שרוב עם ישראל היו עם אבשלום, ומיד אחרי שנהרג וקבלו בני ישראל על עצמם בחזרה את מלכות דוד, היה זה משום ש"אֲבָשָׁלוֹם אֲשֶׁר מְשַׁחֵנוּ עָלֵינוּ מֵת בְּמִלְחָמָה"¹². ועוד, שמיד לאחר מכן כשמרד שבע בן בכרי בדוד נאמר, "וַיַּעַל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרַי דָּוִד אַחֲרַי שְׁבַע בֶּן בְּכָרִי"¹³ ורק איש יהודה דבקו במלכם.

תמוה מאד לומר שדוד ומעמדו השתנו כל כך בזמן כה קצר. ואף אם נדחוק מעט את הלשון 'מקץ ארבעים שנה' ונאמר שמרד אבשלום התחיל בתחילת שנת הארבעים, ונמצא שיש שנה וחצי בין תחילת מרד אבשלום למיתת דוד (שהרי שנות מלכות דוד היו ארבעים שנה וששה חדשים), עדיין יקשה בעיני הפער הנ"ל, משום שמרד אבשלום לא התחיל והסתיים ביום אחד. ואתאר בקצרה כמה מהאירועים מאז שהלך אבשלום לחברון, שעל זה נאמר שהיה מקץ ארבעים שנה: אבשלום הלך לחברון בתואנה שיש לו נדר לשלם שם, ובשלב זה לא ידע העם מאומה מתוכניותיו ואפילו מאתים האנשים שהלכו עמו לא ידעו כל דבר; במקביל שלח אבשלום מרגלים בכל שבטי ישראל, שכאשר ישמעו את קול השופר יאמרו 'מלך אבשלום בחברון'. וודאי לא הייתה כוונתו לתקוע בשופר באותו יום אלא אחר זמן שישמעו כולם את התוכנית; אחר כך קשר אבשלום עם אחיתופל "וַיְהִי הַקֶּשֶׁר אֲמֹן וְהָעָם הוֹלְךָ וְרַב אֶת אֲבָשָׁלוֹם"¹⁴, וגם זה נשמע תיאור של תהליך שלקח זמן; אחר כך בא המגיד לומר לדוד שלב איש ישראל אחרי אבשלום, ולכן החליט דוד לצאת מירושלים מפחד אבשלום. ברור שההבנה אחרי מי לב איש ישראל אינה באה מיד, וכל שכן ההבנה שזו סיבה לברוח מירושלים; אחר כך התווכחו אחיתופל וחושי הארכי מהי הדרך הנכונה מצד אבשלום לרדוף אחרי דוד, והתקבלה עצת חושי שלא לרדוף באותו לילה, אלא "הָאֶסֶף וְאֶסֶף עָלֶיךָ כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע כְּחוֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם לְרַב..."¹⁵. והיינו להמתין שכל ישראל יתאספו אל אבשלום ורק אז יצאו להלחם בדוד, וזה כמובן לוקח זמן; אחר שנהרג אבשלום שלח דוד לצדוק ואביתר שידברו את זקני יהודה שיבואו להשיב את המלך אל ביתו, "וַיֵּט אֶת לְבָב כָּל אִישׁ יְהוּדָה..."¹⁶. בפועל העבירו את המלך את הירדן כל עם יהודה וגם חצי עם ישראל, וכל זה נשמע תיאור של תהליך שלקח זמן. תחילה עד שבאו כל איש יהודה להשיב את המלך, ואז טקס שלם של העברתו את הירדן במעמד חצי עם ישראל; אחר כך התחיל מרד שבע בן בכרי, וכשהגיע דוד לירושלים שלח את עמשא להזעיק את איש יהודה בשלשה ימים. עמשא איחר מהמועד הנ"ל, ואז שלח דוד את יואב ואבישי שעברו בכל שבטי ישראל, עשו מצור על אבלה ושפכו סוללה, וברור שכל זה לקח הרבה זמן. איני קובע כמה זמן לקחו כל האירועים האלה, אבל נראה לי שזהו לו"ז מדי צפוף מכדי להכניס בתוך שנה וחצי גם את כל זה וגם את זקנת דוד, החיפוש אחר אבישג השונמית, נסיון ההמלכה של אדוניהו והמלכת שלמה, שגם אלו ודאי לא קרו ביום אחד.

¹³ שמואל ב כ, ב.

¹⁴ שמואל ב טו, ח.

¹⁵ שמואל ב יז, יא.

¹⁶ שמואל ב יט, טו.

⁹ שמואל ב יז, ח-י.

¹⁰ מלכים א א, כ.

¹¹ שמואל ב טו, יג.

¹² שמואל ב יט, יא.

ב. כשחזר דוד לירושלים אחרי מרד אבשלום, לקח את עשרת הפלגשים שאליהם בא אבשלום "וַיִּתְּנֵם בֵּית מִשְׁמֶרֶת וַיְכַלְכְּלֵם ... וַתְּהִי־יָנָה צָרָרוֹת עַד יוֹם מָתָן אֱלֻמְנוֹת הַיּוֹת"¹⁷. ולא כל כך משמע שמדובר על שנה אחת בערך מאז שחזר דוד לירושלים, אלא על זמן רב.

ג. הכותב מניח שפער השנים בין דוד לדור אמור להיות כעשרים שנה, וכיון שמוכח שבסוף ימי דוד כבר היה לשלמה בן, צריך לומר ששלמה היה אז כבן עשרים שנה, ואם כן צריך לומר שמעשה בת שבע היה כעשרים ושתים שנה קודם מיתת דוד, שהרי קודם נולד מבת שבע בן ראשון שמת ואחר כך נולד שלמה. והנה בנביא מתואר רצף האירועים ממעשה בת שבע עד מרד אבשלום: מיד אחר מעשה בת שבע וסיום המלחמה מול בני עמון נאמר "וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן" מעשה אמנון ותמר¹⁸, ובעקבותיו הרג אבשלום את אמנון, ולכן ברח לגשור ושהה שם שלש שנים. אחר כך חזר לירושלים ושהה שם שנתיים, ולא ראה את פני דוד אביו. ונראה שמיד אחר כך ביקש מאביו ללכת לחברון לשלם את נדרו, ואז התחיל המרד. ואמנם אין הכרע כמה זמן לקחו כל האירועים הנ"ל, אבל קצת קשה בעיני לפרוס אותם על פני עשרים ושנים שנה.

גם במה שהציע שהמניין שמנה דוד את בני ישראל היה בתחילת מלכותו, יש לי מקום עיון. משום שמספר בני ישראל בכניסתם לארץ היה 600,000 יוצא צבא, ועל זה נאמר בתורה "כִּי אַתֶּם הֶמְעַט מִכָּל הָעַמִּים"¹⁹. ובמפקד דוד היה מניינם 1.3 מליון איש שולף חרב לפי ספר שמואל ו-1.57 מליון לפי ספר דברי הימים. ונראה שאין זה ריבוי גדול במשך ארבע מאות שנה, שלא התרבו אפילו פי שלש. ואילו בתחילת ימי שלמה נאמר "יְהוּדָה וַיִּשְׂרָאֵל רַבִּים כַּחֲלוֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם לְרַב"²⁰. וקצת נראה שעד ימי שלמה התרבו במידה ניכרת, עד שניתן היה להיאמר עליהם לשון זו. ולפי זה צריך לומר שמפקד דוד היה בתחילת מלכותו, ומאז הספיקו להתרבות עוד.

תגובת כותב המאמר

הרב יוסף מיכאל יוסקוביץ

יו"ר אגודת מטמוני ארץ

ראשית, יישר כח על הראיות היפות שהביא לדברי. על הראיה השנייה ניתן להעיר, כי מאידך אפשר לדייק מהכתוב גם להיפך, שהרי הוא אומר: "הַשֵּׁיב עֲלֶיךָ ה' כָּל דְּמֵי בֵּית שָׁאוּל אֲשֶׁר מְלַכְתָּ תְּחַתֵּיו"²¹ - ולא הזכיר שהרגתם. משמע שאשם רק בגרמא, והיינו בהריגת איש בושט.

ואשיב לקושיותיו על הסמכת מרד אבשלום לסוף ימי דוד:

א. לגבי חולשתו של דוד לעומת גבורתו במלחמה, התרשמותי האישית היא שלא נראה כי דוד המלך ניהל את הקרב ביד רמה כפי שתיארתם, וההיפך הוא הנכון. על כל פנים, ראה בדברי הימים א' פרקים כג-כט באיזו גבורה התנהל דוד לאחר המלכת שלמה, כך שיתכן שחולשת הגוף שלו הייתה זמנית, או על כל פנים לא השפיעה על התנהלותו.

²⁰ מלכים א ד, כ.
²¹ שמואל ב טז, ח.

¹⁷ שמואל ב כ, ג.
¹⁸ שמואל ב יג, א.
¹⁹ דברים ז, ז.

שבועות תשע"ז מיליון ז

לעניין מעמדו של דוד, הנה מרד שבע בן בכרי הוא לדעתי ראייה לסתור. כי אף שעזבו העם את דוד, עם כל זה מתיאור מלחמת יואב בשבע בן בכרי, ומהעובדה כי אנשי העיר אליה ברח לא ידעו כלל (!) כי בעירם נמצא מורד במלכות, עולה כי לא היה זה מרד רציני, אלא יותר הורדת ההתלהבות מהמלכתו המחודשת של דוד.

ב. לגבי קושייתו מהפילגשים, ראשית, נאמר "עד יום מָתָן", ולא יום מות דוד. שנית, ארבעים שנות דוד לא נגמרים בהכרח בפטירתו, אלא כבר בהמלכת שלמה בחייו. כך שכל המאורעות שהיו לאחר המלכת שלמה והמתוארים כאמור בדברי הימים²² ארכו אף הם זמן מה.

ג. מה שהקשה מרצף האירועים ממעשה בת שבע עד מרד אבשלום, הנה כל האירועים עד בוא אבשלום לדוד עצמו, מתוארכים בכתוב במפורש בכשמונה שנים. מעבר לכך, כל אלו השנים היו השנים בהן השקיע אבשלום בהמרדת העם תחת דוד. עם זאת, אני מסכים שיש דוחק מסוים בדברי, ויתכן לומר כי הארבעים שנה הן סיכום של סיום המלחמה, וזה יתרץ גם שאלותיו הקודמות.

לגבי מה שהקשה על איחור המפקד לסוף ימי דוד, הרי זו ראייה לסתור. שהרי אם בארבע מאות שנה אין זה ריבוי מיוחד שראוי לכתוב לציינו, קל וחומר אם נאריך את הזמן אף יותר.

²² דברי הימים א פרקים כג-כט.